

Yhdenvertaista kulttuuriperintöä?

LÄHDESMÄKI, TUULI; KÄHKÖNEN, SATU; PAQVALEN, RITA & JOHANNA TURUNEN (2024; toim.) *Kenen kulttuuriperintö? Tunteet, tilat & teot*, 387 s. Vastapaino, Tampere.

Yhdenvertaisuus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat viime vuosina puhuttaneet laajasti muun muassa eri vähemmistöjen oikeuksien yhteydessä ja esimerkiksi Black Lives Matter -liikkeen myötä. Museoissa puolestaan yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden aiheisiin on ollut luontevaa tarttua kulttuuriperinnön näkökulmasta – onhan kulttuuriperinnön vaaliminen ja toisaalta kulttuuriperintötyön kriittinen tarkastelu niiden perustyötä. Tuuli Lähdesmäen, Satu Kähkösen, Rita Paqvalenin ja Johanna Turusen toimittama teos *Kenen Kulttuuriperintö? Tunteet, tilat & teot* kokoaa yhteen lähes 20 museo-, kulttuurintutkimus- ja järjestöalan kirjoittajaa tarjoten kuusi-toista ajankohtaista artikkelia. Kulttuuriperinnön merkityksiä, omistajuutta ja kulttuuriperintötyön valtarakenteita muun muassa diasporayhteisöjen, museoiden taidekokoelmien ja lasten näkökulmasta tarkasteleva teos sai innoituksensa Kansallismuseossa vuonna 2021 järjestetystä Kenen kulttuuriperintö? -seminaarista, jonka järjestäjinä toimivat Museovirasto, Suomen Akatemian rahoittama, Jyväskylän yliopiston HERIDI-hanke sekä Kulttuuria kaikille -palvelu.

Perinteisesti kulttuuriperinnön on ajateltu olevan jotain fyysistä: rakennuksia, esineitä tai maisemaa. Voidaan ajatella, että virallinen kulttuuriperinnön määritelmä laajeni vuonna 2003, kun voimaan astui Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön, eli erilaisten käytäntöjen, tietojen ja taitojen suojelamisesta, mikä samalla avasi keskustelun kulttuuriperinnön sosiaalisuudesta. Myös *Kenen kulttuuriperintö?* -kirjan lähtökohta on eletty ja koettu kulttuuriperintö, joka määritetty ihmisyyhteisöjen toiminnassa ja keskusteluissa. Teos haastaa virallista kulttuuriperintökuvastoa tuomalla esiin marginaaliset yhteisöt ja heidän kamppailunsa kulttuuriperinnön omistajuudesta. Näin se myös rikastaa virallistettua kulttuuriperintökuvastoa, joka kriittisen perinnöntutkimuksen mukaan usein esittää kulttuuriperinnön neutraalin ristiriidattoman. Myös museoiden valtaroolia kulttuuriperintökentällä käsitellään artikkeleissa (itse)kriittisesti niin kolonialismin kuin ableismin näkökulmista. Kirjan katse onkin kahtaalla: toisaalta teoksessa annetaan tilaa yhteisöjen omille kulttuuriperintötulkinnolle, toisaalta kirjoittajien ammattitaitojen takia tarkastelun kohteena ovat museomaailman rakenteet ja käytänteet. Monet kirjoittajista toimivat eräänlaisina tulkkeina tai aktivisteina marginalisoitujen yhteisöjen ja kulttuuriperintödiskurssien auktoriteetteina toimivien museoiden välil-

lä. Tämä vahvistaakin kirjan sanomaa ja uskottavuutta. Kirja tarjoaa kiinnostavan näkymän kulttuuriperintötyön arkeen ja analysoi syvällisesti ja laajasti alan viime vuosien keskeisimpiä haasteita ja kehityskohtia. Toisaalta on mahdollista, että kulttuuri- ja museokentän ulkopuolella teos nähdään liiaksi kulttuuriperintötyön ammattikunnan kirjallisuutena.

Kirjan keskeisimpiä kysymyksiä on se, kenellä on oikeus tiettyyn kulttuuriperintöön ja sen määrittelyyn. Entä kenen vastuulla kulttuuriperinnön säilyttäminen ja välittäminen on? Miten museoissa on reagoitu – tai tulisi reagoida – kulttuuriperinnön laajentuneeseen määritelmään, joka uudella tavalla nostaa esille kulttuuriperinnön omistajuuteen ja asiantuntijuuteen liittyviä valtakamppailuja ja sitä kautta myös muistuttava museoiden kolonialistisista juurista ja rakenteista? Lisäksi epilogissa esitetään toislaajisuuden huomioimista usein varsin ihmiskeksiksi jäävässä kulttuuriperintökeskustelussa.

Tunteiden reflektoinnin tarkeys kulttuuriperintötyössä korostuu Tuuli Lähdesmäen ja Riikka Haapalaisen artikkeleissa. Lähdesmäen tekstissä tarkastellaan empatian roolia vieraan kulttuuriperinnön ymmärtämisessä. Kulttuuriperintö näyttäytyy tunteita ja kommunikaatiota synnyttävänä kontaktivyyhykkeenä, joka auttaa eri taustaisia ihmisiä ymmärtämään itseään ja toisiaan paremmin. Riikka Haapalaisen artikkeleissa käsitellään kolonialismin purkua Amos Rexin *Egyptin loisto* -näyttelyssä. Haapalainen osoittaa, miten museonäyttelyt yhä noudattavat kolonisoivia ja toiseuttavia perinteitä esittämällä esimerkiksi muinaisen Egyptin esi-

neistöä länsimaisen tieteen luokitteluun perustuen irrotettuna alkuperäisestä kontekstistaan. Kolonisoivaa perinnettä edustaa kirjoittajan mukaan myös se, ettei torinolaisesta museosta lainassa olleen esineistön kartuttamiseen ja kokoelmien esittämiseen liittyviä ongelmallisia kysymyksiä nostettu seinäteksteissä esille, vaan luotiin siloteltu ja neutraalilta kuulostava tarina. Hankalia, mutta museoiden kolonialismin purkutyössä tarpeellisia tunteita, kuten syällisyyttä ja surua, pyrittiin lopulta kanavoimaan näyttelyn museopedagogisilla ratkaisuilla, jotka nostivat esille vaihtoehtoisia näkökulmia näyttelyyn.

Äile Aikion ja Sanna Valkosen sekä Julian Owusun teksteissä puolestaan pureudutaan yhteisöllähtöiseen kulttuuriperinnön määrittelyyn. Käsittelemiensä kulttuuriperinteiden edustajina kirjoittajat tuovat teksteihin mukaan kulttuurin sisäistä ääntä, mikä vahvistaa artikkelien ja koko kirjan sanomaa. Aikio ja Valkonen kuvaavat sitä, miten saamelaismuseo Siidan uuden päänäyttelyn toteuttamisella yhteistyössä saamentutkijoiden ja saamelaisyhteisön kanssa haluttiin uudistaa saamelaisnäyttelytyötä ja -kieltä ja nostaa museon profiilia saamelaisen kulttuuriperinnön tallettajana, esittä-

jänä ja saamelaisyhteisön keskuksena. Owusu puolestaan osoittaa alati muuntuvaan hiphop-kulttuuria käsittelevässä artikkelissaan mielenkiintoisesti, kuinka kulttuuriperinnön määrittely- ja omistajuuskeskustelujen kompleksisuus kiteytyy virallistettujen ja yhteisölähtöisten diskurssien välisissä ristiriitaisuuksissa. Omistajuuden määrittäminen on haastavaa, koska hiphop-kulttuuri yhdistelee alinomaan globaaleja ja paikallisen tason elementtejä. Hiphop-kulttuurilla ei ole virallista kulttuuriperintöstatusta ja monet hiphop-kulttuuriaktiiveista luultavasti vastustaisivat sellaisen tavoittelua, koska sen ajateltaisiin edustavan ulkopuolisen validaatioshakemista. Riippumattomuutta korostava hiphop-aktiivien toiminta kumpuaa marginaali-identiteeteistä ja tavoittelee rasismia, kapitalismia ja kolonialismia purkua.

Sekä Susanna Pettersson että Sigrid Kaasik-Krogerus kirjoittavat, miten valtioiden taidemuseokokoelmissa taiteilijavalinnoilla ja teosten nimeämiskäytännöillä on rakennettu virallistettua mutta toisaalta aikansa valtasuhteita heijastavaa kulttuuriperintödiskurssia. Molemmat kirjoittajat peräänkuuluttavat tarvetta tutkia ja uudelleen tulkita taidemuseoiden kokoelmia, jotta ymmärrys perintömme moniäänisyydestä kasvaisi. Katriina Husson artikkeli Suomen ortodoksisen kirkkomuseon kokoelmapolitiikasta tuo kiinnostavasti esille pyhien esineiden vaikutusta museotilaan. Samaa aihetta sivutaan myös Aikion ja Valkosen sekä Tohmon ja Seckin artikkeleissa tässä kirjassa. Artikkeleissa kuvataan, kuinka eri yhteisöjen pyhiä esineitä esittelevissä museoissa on linjattu, että esineisiin on suhtauduttava yhteisöjen ehdoilla. Niinpä pyhiä esineitä esittelevät näyttelytilat ovat tavanomaisen, kaikille avoimen käytön rinnalla toimineet myös eräänlaisina rukous- tai hiljentymishuoneina yhteisön jäsenille. Tämä voidaankin nähdä merkittävänä esimerkkinä arvojen ja valtarakenteiden muutoksesta, jossa tieteellisten ja etäännyttämiseen perustuvien esittelytapojen sijaan museot tarjoavat tilojaan yhteisöille kulttuuriperinnön harjoittamiseen.

Kenen kulttuuriperintö? -teos pyrkii laajentamaan keskustelua perinteisestä monumenttikeskeisyydestä kohti aineetonta kulttuuriperintöä ja omistajuuden kysymyksiä. Siksi on luontevaa, että rakennettua ympäristöä tarkastellaan suhteessa ihmisten siihen liittämiin merkityksiin. Aiheesta olisin lukenut mielenkiinnolla enemmänkin kuin kahden artikkelin verran yhteiskunnassa, jossa kiihtyvä urbanisaatio autioittaa maaseutua ja pakkaa ihmisiä kaupunkeihin. Satu Kähkösen Oulujoen vesivoimarakentamisen ristiriitaista kulttuuriperintöä käsittelevä artikkeli korostaa moniäänisyyden ja ristiriitaisuuksien esiintuomista ja tarkastelee sodanjälkeistä perinnepuhetta, joka modernia arkkitehtuuria ihannoidessaan sivuutti lähiasukkaiden kipeät kokemukset kotien menettämisestä. Maija Kerkko osoittaa Lapinlahden sairaala-alueen kulttuuriperintöä käsittelevässä artikkelissaan, kuinka yhteiskunnan rakenteelliset muutokset – sairaanhoidon keskittäminen ja kiinteistösiirtoyhtiöiden kasvava rooli kaupunkikehityksessä – vaikuttavat sekä kulttuuriperinnön muotoutumiseen että siihen, mitä pidetään suojelemisen arvoisena. Lapinlahden sairaalan tapauksessa kaupungin asettaman muutosuhan alla kasvava joukko kaupunki-

aktivisteja on synnyttänyt alueelle omaehtoista kulttuuritoimintaa ja vaatinut sekä alueen että toiminnan turvaamista.

Monikulttuurisuuden, yhteistyön ja oppimisen kautta kulttuuriperintötyö hahmottuu tekoina ja vuorovaikutusprosesseina. Anna Rastas korostaa tarvetta syvempään ymmärrykseen Suomessa elävistä diasporayhteisöistä – niiden monipaikkaisuudesta, transkulttuurisista suhteista sekä merkityksestä ja vaikutuksesta suomalaisen kulttuuriin. Rastas kysyy suomalaista museokenttää haastaen, kenen vastuulla on tallentaa ja esittää näiden yhteisöjen kulttuuriperintöä. Kristina Tohmo ja Aty Seck ikään kuin suoraan vastaavat Rastaa kysymykseen avaamalla Helinä Rautavaaran etnografisen museon Senegal-esineistön kuratointiprosessia, jossa esineistö kontekstualisoitiin pääkaupunkiseudun senegalilaisyhteisön kanssa ja heidän ehdoillaan. Kumppanuuden myötä museo sai arvokasta uutta tietoa kokoelmastaan ja senegalilainen yhteisö koki museon entistä vahvemmin omakseen. Kati Nurmi ja Aleksandra Nikolić sen sijaan tarkastelevat tekstissään EU:n rahoittamaa, maidenvälistä lasten kulttuuriperintökasvatusta uudistavan oppimisen kautta. Tutkimusaineisto osoittaa, kuinka vieraassa maassa omakohtaisesti koetut paikalliset tavat muuntuvat hämmennyksen kautta syvällisemmäksi ymmärrykseksi sekä omasta että isäntämaan kulttuuriperinnöstä. Sari Salovaaran artikkeli puolestaan tarkastelee kulttuuriperintötyötä ja vammaisuutta ja tuo esiin syrjintään, saavutettavuuteen ja representaatioihin liittyviä teemoja. Salovaara avaa näyttelyprosessia, jossa työryhmään kuului vammaisia ihmisiä ja jonka tavoitteena oli esitellä vammaisuuden historiaa yhdenvertaisuutta painottaen ja stereotyyppioita purkaen. Vuoden 2011 Ihän epäNormaalaa -näyttely oli Suomessa ainutlaatuinen, ja artikkelissa esille tuodut näyttelynteen haasteet ja onnistumiset toimivat varmasti tärkeänä käytännön tietona kaikille yhdenvertaisuus- ja saavutettavuustyötä tekeville.

Ajankohtaisiin kulttuuriperinnön ilmiöihin liittyvän tutkimustiedon ja museo- ja järjestöammattilaisten kokemusten myötä teos tarjoaa kattavan tietopaketin kulttuuriperinnön moninaisuudesta ja kulttuuriperintötyön eettisistä ja poliittisista kysymyksistä. Näihin kysymyksiin on artikkeleissa kannustettu vastaamaan kulttuuriperintöyhteisöjä kuuntelemalla ja heidän kanssaan yhdessä työskentelemällä. Lisäksi kirjan artikkelit, joiden aiheet kumpuavat suoraan käytännön kulttuuriperintötyöstä, tuottavat itsessään arvokasta perintöä kertomalla avoimesti kentällä kohdatuista haasteista, itsereflektiosta ja toimintatavoista, jotka määrittävät tämän päivän kulttuuriperintötyötä.

KERTTU RAITTILA
*Humanistinen tiedekunta,
Helsingin yliopisto*